

กระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลายชัย จังหวัดเพชรบุรี
The Process of Revitalization and Transmission of Nang Yai (Large Shadow Puppet)
of Wat Phlapplachai, Phetchaburi Province

รัตนพล ชื่นคำ¹

Rattanaphon Chuenka¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษากระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลายชัย จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติและความเป็นมา ตลอดจนกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลายชัย จังหวัดเพชรบุรี จากเอกสาร การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลภาคสนามที่วัดพลับพลายชัย จังหวัดเพชรบุรี ช่วง พ.ศ.2555-2556

ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายศูนย์มหรสพและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบุรี มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลายชัย จังหวัดเพชรบุรี ในช่วง พ.ศ.2555-2556 ผ่านการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1.สืบค้นประวัติและความเป็นมาของหนังใหญ่วัดพลับพลายชัย จังหวัดเพชรบุรี 2.จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะหนังใหญ่วัดขอน จังหวัดราชบุรี 3.จัดพิธีไหว้ครู-ครอบครูหนังใหญ่ โดยเชิญครูวีระ มีเหมือนครุภูมิปัญญาไทย (หนังใหญ่) มาเป็นผู้ประกอบพิธี และ 4.ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแกะสลักหนังใหญ่และการเชิดหนังใหญ่ให้แก่เยาวชนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไป

ABSTRACT

This article aimed to explore the process of revitalization and transmission of Nang Yai (Large Shadow Puppet) of Wat Phlapplachai, Phetchaburi Province due to its importance as an intellectual cultural heritage. Therefore, the relevant historical and background information and the data related to such process were collected on the basis of the documents and interviews of concerned persons together with the field data collection in Wat Phlapplachai, Phetchaburi Province in 2012-2013.

According to the research results, the Network of Entertainment Center and Folk Play for Community Well-Being in Phetchaburi Province has played an important role in the revitalization and transmission of Nang Yai of Wat Phlapplachai, Phetchaburi Province in 2012-2013. It involved four processes: 1. the retrieval of historical and background information on Nang Yai of Wat Phlapplachai, Phetchaburi Province; 2. the launch of forum for knowledge exchange with its counterpart from Wat Khanon, Ratchaburi Province; 3. the arrangement of the ceremony to pay respect and express gratitude to Nang Yai teachers in which Khru Vira Mimuean was invited as the ceremony master; and 4. the dissemination of knowledge on the carving and manipulation techniques of Nang Yai figures for the local youth and those interested.

Key Words: Nang Yai (Large Shadow Puppet); Wat Phlapplachai, Phetchaburi; Process of Revitalization and Transmission

E-mail address: fhumrpc@ku.ac.th, rattanaphon.arts@gmail.com

¹ ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 50 ถนนงามวงศ์วาน เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900.

¹ Department of Literature, Faculty of Humanities, Kasetsart University, 50 Ngamwongwan Road, Chatuchak, Bangkok 10900.

คำนำ

ในสมัยก่อน การละเล่นพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบุรี นอกจากละครชาตรี ลิเก และหนังตะลุงแล้ว ยังมีหนังใหญ่ในงานศพของสมภารเจ้าวัด เจ้านาย หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และเศรษฐีผู้มีทรัพย์ โดยทั่วไปแล้วต้องหาหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยไปแสดงด้วย ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ๆ จนเป็นที่กล่าวขวัญกันทั่วไปว่า “พอพูดถึงหนังใหญ่ ต้องวัดพลับพลาชัย พอพูดถึงวัดพลับพลาชัย ต้องพูดถึงหนังใหญ่” ควบคู่กันไปเสมอ

หลวงพ่อดุทธิ ผู้เป็นต้นคิด-ต้นกำเนิดหนังใหญ่ เป็นอดีตเจ้าอาวาสวัด และเป็นศิษย์ของชรวินโง่ง ศิลปินช่างผู้มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ 4 ท่านได้ระดมลูกศิษย์ลูกหาที่มีฝีมือทางวิจิตรศิลป์มาแกะสลักหนังใหญ่ โดยนำหนังวัวดิบทั้งตัวมาชุบน้ำขี้เถ้าและอาบน้ำยา ตากให้แห้ง แล้วนำมาฉลุเป็นตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ใช้ศาลาการเปรียญของวัดเป็นโรงงานฉลุหนังใหญ่ ฉลุอยู่ถึง 3 ปี ได้ตัวหนัง 200 กว่าตัว เพราะตัวหนังจะต้องใช้ความประณีตและต้องอาศัยช่างทำที่มีฝีมือจริงๆ เมื่อฉลุตัวหนังเสร็จจนพอออกโรงแสดงได้แล้ว ท่านก็พยายามค้นหาบรรดาลูกศิษย์ลูกหาที่มีความสามารถทางการแสดงมาเป็นคนเชิดหนัง จากนั้นจึงลงมือฝึกซ้อมคณะหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย เขียนบทพากย์และมุขตลกด้วยตนเอง เมื่อลูกศิษย์ลูกหาที่มีความชำนาญเพียงพอแล้ว จึงให้ลูกศิษย์ออกแสดงให้ประชาชนได้ชม

การแสดงหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยครั้งสำคัญคือ การแสดงหน้าพระที่นั่ง เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมายังจังหวัดเพชรบุรี เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลครบรอบปีสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณพงษ์รัชสมโภช ณ พระราชวังรามราชนิเวศน์ (วังบ้านปืน) ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้พระยาสุรินทรภักขัย (เทียม นუნนาค) เจ้าเมืองเพชรบุรี ไปหาหนังใหญ่คณะวัดพลับพลาชัย ไปแสดงเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2453 เวลาบ่าย 4 โมงเย็น หลวงพ่อดุทธิได้เลือกคัดผู้เชิด ผู้พากย์ และนักดนตรี ปี่พาทย์มาพร้อมกันที่ศาลาการเปรียญวัดพลับพลาชัย เพื่อซักซ้อมกันเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนไปแสดงหน้าพระที่นั่ง หลวงพ่อดุทธิได้ตั้งให้นายรวบเป็นนายหนัง นายจูเป็นนายใต้ นายเปลี่ยน เสียงละห้อย (ฉายาการแสดง) เป็นผู้พากย์ และมีผู้เชิดหนังอีกประมาณ 7 คน คณะหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยเชิดตอนจับลิงหัวค้ำเป็นการแสดงเบิกโรง และจับตอนพระรามลงสรง (พระมหาศุภชัย ชยธมฺโม, 2537: 52-55)

บุญมี พิบูลย์สมบัติ (2537: 97) กล่าวว่า การแสดงหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยครั้งใหญ่มีขึ้นอีกครั้งในงานพระราชทานเพลิงศพพระเพชรคุณมณี (กร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัยและอดีตเจ้าคณะจังหวัด เมื่อ พ.ศ. 2490 หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่กล่าวถึงการแสดงหนังใหญ่ของวัดพลับพลาชัยอีกเลย

ตัวหนังใหญ่ของหลวงพ่อดุทธิถูกทอดทิ้งเป็นระยะเวลานานนับ 100 ปี ภายหลังจากเมื่อวัดพลับพลาชัยเกิดเพลิงไหม้ เมื่อ พ.ศ.2458 จึงเกิดการโยกย้ายหนังใหญ่ไปเก็บยังสถานที่อื่น เช่น วัดคงคาราม วัดป่าอม จังหวัดเพชรบุรี และโรงละครแห่งชาติ กรมศิลปากร

จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ.2528 สมัยพระครูอาทรวิจิตรธรรม (เชื้อม สิริวณฺโณ) เป็นเจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย ได้ดำเนินการบูรณะซ่อมแซมวัด ได้มีการรื้อฟื้นหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยขึ้นอีกครั้ง โดยทางวัดร่วมกับอาจารย์ล้อมเพ็งแก้ว อาจารย์บัวไทย แจ่มจันทร์ (อาจารย์จากวิทยาลัยครูเพชรบุรี ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี) และนายภิรมย์ จับใจ (ประธานชมรมผู้รับบำเหน็จบำนาญจังหวัดเพชรบุรี) จัดตั้ง “พิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย” ภายในวิหารพระคันธารราษฎร์ โดยรวบรวมหนังใหญ่ของวัดพลับพลาชัยจากที่ต่างๆ กลับมาเก็บรักษาไว้ดังเดิม ปัจจุบันมีหนังใหญ่ที่เก็บรักษาอยู่ในวิหาร จำนวน 32 ตัว ทุกตัวมีป้ายชื่อและคำอธิบายประกอบ

หนังใหญ่อีกจำนวน 6 ตัว เก็บรักษาอยู่ที่ศาลาการเปรียญ อย่างไรก็ตามก็ดี ข้อมูลจากสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร (2551: 45) สํารวจพบว่าหนังใหญ่ที่กรมศิลปากรรับมอบจากกรมมหรสพ โดยเฉพาะหนังชุด "พระนครไหว" จำนวน 7 ตัว ติดปะปนมาในช่วงการเคลื่อนย้ายหนังใหญ่มายังวัดพลับพลาชัยด้วย

ผู้วิจัยพบว่าสภาพของหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี ในปัจจุบัน มีได้เหลือเพียง "ตัวหนัง" ที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถาน แต่ได้เกิดกลุ่มเครือข่ายที่ต้องการจะฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยให้กลับมามีชีวิตโลดแล่นอีกครั้ง งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษากระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะที่เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาในฐานะ "ผู้สืบทอด" เพื่อความยั่งยืนต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

1. ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังใหญ่ หนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี และกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (สาขาศิลปการแสดง)
2. การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
  - 2.1 พระมหาสารวย สิวโร เจ้าอาวาสวัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี
  - 2.2 ครูวิระ มีเหมื่อน ครูภูมิปัญญาไทย (หนังใหญ่) ผู้ประกอบพิธีไหว้ครู-ครอบครูหนังใหญ่
  - 2.3 นายอภิเชษฐ์ เทพศิริ ผู้รับผิดชอบโครงการเครือข่ายศูนย์มหรสพและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อสภาวะชุมชน จังหวัดเพชรบุรี ในการสนับสนุนของแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ
  - 2.4 ตัวแทนเยาวชนที่ฝึกฝนการแกะสลักและการขีดหนังใหญ่
3. เก็บข้อมูลภาคสนามที่วัดพลับพลาชัย ตำบลคลองกระแชง อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี ช่วง พ.ศ.2555-2556 (เน้นพื้นที่วิหารพระคันธารราษฎร์ ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย สำหรับเก็บรวบรวมหนังใหญ่ของวัดพลับพลาชัย และศาลาการเปรียญวัดพลับพลาชัย สำหรับฝึกฝนการแกะสลักและการขีดหนังใหญ่)
4. วิเคราะห์ข้อมูล อภิปรายผล และเขียนรายงาน

ผลและวิจารณ์ผลการทดลอง

ชุมชนชีวิต "หนังวัดพลับ": กระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี

การศึกษากระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี ผู้วิจัยใช้ความหมายของคำว่า "ฟื้นฟู" และคำว่า "สืบทอด" ตามเอกสารสนธิสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage) ที่ว่า

การฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Revitalization of ICH) - the strengthening of ICH practices and expressions that are seriously threatened, but demonstrate at least some degree of vitality within the community or group concerned

การสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Transmission of ICH) - passing on practices, skills, knowledge and ideas about to others, usually younger people, in formal or non-formal ways)

ผลการศึกษาพบว่าเครือข่ายศูนย์มหรสพและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม จังหวัดเพชรบุรี ในการสนับสนุนของแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาย จังหวัดเพชรบุรี ในช่วง พ.ศ.2555-2556 โดยมีนายอภิเชษฐ์ เทพศิริ เป็นผู้อำนวยการดำเนินงาน เนื่องจากต้องการเพิ่มศักยภาพให้จังหวัดเพชรบุรีเป็นเมืองท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะความหลากหลายด้านศิลปะการแสดง ทั้งละครชาตรี ลิเก หนังตะลุง โขนสด จึงได้ริเริ่มฟื้นฟูหนังใหญ่วัดพลับพลายขึ้น ผ่านกระบวนการทำงาน 4 ขั้นตอน คือ

1. **สืบค้นประวัติและความเป็นมาของหนังใหญ่วัดพลับพลาย จังหวัดเพชรบุรี** ผ่านการจัดกิจกรรม “มองคุณค่า ละครชาตรี หนังใหญ่เมืองเพชร จากอดีตถึงปัจจุบัน” ที่สวนอนุสรณ์สุนทรภู่ หรือศาลาท่าน้ำวัดพลับพลาย เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2555 ในประเด็น “หนังใหญ่วัดพลับพลาย ประวัติและความเป็นมา” โดยเชิญบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น พระมหาสำรวย สิวโร เจ้าอาวาสวัดพลับพลาย พระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดชนอน จังหวัดราชบุรี อาจารย์จินดา บัวจันทร์ แม่ครูพเยาว์ สงวนทรัพย์ คุณปัทมา จรรย์รงค์ ผู้แทนชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นอกจากนั้นเครือข่ายดังกล่าวยังได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่วัดพลับพลาย เมื่อวันที่ 1-31 กรกฎาคม พ.ศ.2556

กระบวนการดังกล่าวเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหนังใหญ่วัดพลับพลายแก่เยาวชนและคนในชุมชน ให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่า ความรักและเห็นความสำคัญในการฟื้นฟูหนังใหญ่ให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ซึ่งจะเป็นการปูทางให้เกิดแนวร่วมด้านบุคคลมากขึ้น

เนื่องจากประวัติและความเป็นมาของหนังใหญ่วัดพลับพลาย จังหวัดเพชรบุรี มีกล่าวถึงไม่มากนัก ผู้วิจัยพบว่าสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือ ช่วงการสร้างหนังใหญ่สมัยหลวงพ่อดุทธิ ก่อน พ.ศ.2453 เพราะปีดังกล่าวได้จัดแสดงหน้าพระที่นั่ง และช่วงบูรณะซ่อมแซมวัด เกิดการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่วัดพลับพลาย พ.ศ.2528 ทำให้หลักฐานที่เหลืออยู่เป็นเพียง “ตัวหนัง” ยังขาดองค์ความรู้ด้านอื่นๆ ที่จำเป็นสำหรับการแสดงหนังใหญ่อีกหลายประการ เช่น บทพากย์-เจรจาสำหรับใช้แสดง การเชิด แม้แต่ “ตัวหนัง” ก็เกิดการโยกย้ายไปเก็บรักษาไว้หลายสถานที่ จนปัจจุบันระบุได้ยากว่าหนังชุดใดเป็นหนังใหญ่ชุดที่หลวงพ่อดุทธิสร้างจริงๆ

2. **จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะหนังใหญ่วัดชนอน จังหวัดราชบุรี** ผ่านการจัดกิจกรรม “จุดประกายความคิด ตีตอวูรทางปัญญา” ที่วัดชนอน จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2555 เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงานด้านการอนุรักษ์หนังใหญ่ของวัดชนอน จังหวัดราชบุรี

กระบวนการดังกล่าวเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนใกล้เคียง คือ คณะหนังใหญ่วัดชนอน จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีชื่อเสียงทั้งแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดการแสดง และการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานหนังใหญ่ โดยทางพระครูพิทักษ์ศิลปาคม เจ้าอาวาสวัดชนอน ได้ให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ในผลักดันให้เกิดการฝึกสอนการเชิดการพากย์ การแกะสลักหนังใหญ่แก่เยาวชนและผู้สนใจชาวเพชรบุรี เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกเครือข่ายวัดชนอนเป็นต้นแบบในการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่ในครั้งนี้ เนื่องจาก

“หนังใหญ่วัดชนอนมีอายุยาวนานมากกว่า 100 ปี มีชื่อเสียงทั้งในระดับประเทศและในระดับโลก ทั้งยังได้พยายามสืบทอดศิลปะการเชิดหนัง สร้างตัวหนัง ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งยังฝึกฝนการเล่นดนตรีไทยเพื่อใช้ประกอบการแสดงด้วย หากหนังใหญ่วัดพลับพลายได้นำเอาแบบอย่างมาปรับใช้เชื่อว่า

นอกจากจะฟื้นฟูหนังสือใหญ่มาได้แล้วยังได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้ทำงานด้านการอนุรักษ์หนังสือใหญ่ของเพชรบุรีกับวัดขนอนไปในตัวด้วย" (อภิเชษฐ เทพศิริ, สัมภาษณ์ 3 ตุลาคม 2556)

ผู้วิจัยพบว่าแม้ทางผู้รับผิดชอบเครือข่ายฯ หวังให้วัดขนอนเป็นต้นแบบในการฟื้นฟูและสืบทอดหนังสือใหญ่วัดพลับพลาชัย แต่ก็ได้มีความพยายามค้นหา "อัตลักษณ์" ของหนังสือใหญ่วัดพลับพลาชัยไปในขณะเดียวกันด้วย

3. จัดพิธีไหว้ครู-ครอบครูหนังสือใหญ่ โดยเชิดครูวีระ มีเหมือน ครูภูมิปัญญาไทย (หนังสือใหญ่) มาเป็นผู้ประกอบพิธี ผ่านการจัดกิจกรรม "ไหว้ครู ครอบครูดนตรีไทย นาฏศิลป์ และงานช่างฝีมือ" ที่ศาลาการเปรียญวัดพลับพลาชัย เมื่อวันที่ 7-8 สิงหาคม พ.ศ.2556

เนื่องจากครูวีระ มีเหมือน เป็นครูที่มีองค์ความรู้ด้านหนังสือใหญ่มาก และได้รับมอบโอกาสให้ไหว้ครูหนังสือใหญ่-โขนละครจากหม่อมราชวงศ์จรัสสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ครูหนังสือจังหวัดพระนครศรีอยุธยา การประกอบพิธีไหว้ครู-ครอบครูหนังสือใหญ่วัดพลับพลาชัยในครั้งนี้จึงนับว่ามีความสำคัญมาก

Figure 1: The Ceremony to Pay Respect and Express Gratitude to Nang Yai Teachers

at the Sermon Hall of Wat Phlapphlachai, Phetchaburi Province on 8 August 2013

กระบวนการดังกล่าวถือเป็นการรื้อฟื้นจิตวิญญาณของหนังสือใหญ่วัดพลับพลาชัยให้กลับคืนมาอีกครั้ง ผู้วิจัยพบว่า คนในชุมชนวัดพลับพลาชัยให้ความสนใจเข้าร่วมและช่วยกันตระเตรียมงานเป็นอย่างดี เนื่องจากงานมี 2 วัน คือช่วงเย็นวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2556 และช่วงเช้าวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ.2556 ที่น่าสนใจคือผู้เข้าร่วมพิธีไหว้ครู-ครอบครูหนังสือใหญ่ในวันดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นเด็กนักเรียนเยาวชนรุ่นใหม่และคนในชุมชนวัดพลับพลาชัยเป็นส่วนมาก และมีบุคคลภายนอกชุมชนเช่น ครู อาจารย์ ช่างภาพ ผู้สนใจงานด้านวัฒนธรรมเข้าร่วมงานจำนวนหนึ่งด้วย

4. ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแกะสลักหนังสือใหญ่และการเชิดหนังสือใหญ่ให้แก่เยาวชนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไป ผ่านการจัดกิจกรรม "การฝึกอบรมด้านศิลปกรรมสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป การตอกหนังสือใหญ่" ที่ศาลาการเปรียญวัดพลับพลาชัย เมื่อวันที่ 14-20 ตุลาคม พ.ศ.2555

กระบวนการดังกล่าวเป็นหัวใจสำคัญของการฟื้นฟูและสืบทอดหนังสือใหญ่วัดพลับพลาชัย เนื่องจากเป็นถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแกะสลักหนังสือใหญ่และการเชิดหนังสือใหญ่ จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง โดยทางเครือข่ายได้

เชิญครูวีระ มีเหมื่อน ครูภูมิปัญญาไทย (หนังใหญ่) เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแกะสลักหนังใหญ่และการขีดหนังใหญ่แก่เยาวชน และเชิญครูเฉลิม พึ่งแดง ช่างจังหวัดเพชรบุรี เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแกะสลักหนังใหญ่ การคัดลอกลายหนังใหญ่

ในอนาคต ทางเครือข่ายจะดำเนินการตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดสร้างหนังใหญ่เพิ่มเติม โดยเริ่มจากการศึกษาลักษณะลวดลายการเขียนตัวหนังใหญ่ที่มีอยู่ และถอดแบบตัวหนังเพื่อสร้างหนังชุดใหม่สำหรับใช้แสดง ด้วยการระดมครูช่างเมืองเพชรด้านลายไทยและการแกะหนังใหญ่ ช่างรุ่นใหม่ นักศึกษาด้านศิลปะ ตลอดจนเยาวชนที่สนใจมาร่วมกันสร้างตัวหนังใหญ่ให้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นพอใช้แสดงเรื่องราวตอนหนึ่งๆ ได้

Figure 2-3 The Dissemination of Knowledge on the Carving of Nang Yai Figures for the Local Youth

ขณะที่องค์ความรู้ด้านการขีดหนัง ทางเครือข่ายได้ดำเนินการค้นหาเด็กและเยาวชนที่มีใจรักการแสดง มาฝึกขีดหนังใหญ่ ประมาณ 30 คน (ขณะที่เก็บข้อมูลเป็นเยาวชนจากโรงเรียนบ้านแหลมวิทยา จังหวัดเพชรบุรี) โดยมีผู้ถ่ายทอด คือ ครูวีระ มีเหมื่อน และในอนาคตทางเครือข่ายจะประสานกับคณะหนังใหญ่วัดชนอนให้เข้ามาช่วยฝึกสอนพื้นฐานการขีดหนังจนเยาวชนเหล่านี้เกิดความชำนาญพอที่จะออกแสดงได้ต่อไป

Figure 4 The Dissemination of Knowledge on the Manipulation Techniques of Nang Yai Figures for the Local Youth

“เงาหนึ่งคือพลังขับเคลื่อน” : แนวทางการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ในกระบวนการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง ประกอบด้วยผู้สืบทอด 2 ประเภท ได้แก่ ผู้สืบทอดองค์ความรู้ หรือสืบทอดมรดกภูมิปัญญาโดยตรง (tradition knowledge holder) และผู้สืบทอดวัฒนธรรมหรือชุมชนวัฒนธรรม (cultural communities) หรือนิยมใช้ในภาษากฎหมายว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) ผู้สืบทอดองค์ความรู้เป็นชนกลุ่มน้อยในชุมชนวัฒนธรรม แต่มีความสำคัญหากขาดชนกลุ่มนี้ในสังคม มรดกภูมิปัญญานั้นๆ ก็สูญสิ้น ส่วนผู้สืบทอดวัฒนธรรมเป็นชนกลุ่มใหญ่ สืบทอดวัฒนธรรมมาโดยกำเนิด หรือประเพณีปฏิบัติผ่านการเข้าร่วมกระบวนการกลมเกลียวทางสังคม (socialization) หรือเป็นสมาชิกของกลุ่ม ผู้สืบทอดกลุ่มนี้สืบทอดตามสิ่งที่คนส่วนใหญ่ประเพณีปฏิบัติ แต่พร้อมที่จะปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ คือ เป็นผู้รับปฏิบัติ ไม่มีส่วนในการสร้างสรรค์หรือถ่ายทอดโดยตรง แต่มีบทบาทต่อการดำรงอยู่ของมรดกภูมิปัญญา (สุกัญญา สุจฉายา, 2555: 106)

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี ประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่มหลักๆ คือ ผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอด ผู้ถ่ายทอด ได้แก่ ครูหนังใหญ่และครูช่างที่มีองค์ความรู้ในการแกะสลักและการขีดหนังใหญ่ ขณะที่ผู้สืบทอด ก็ประกอบไปด้วยผู้สืบทอดโดยตรง คือ เยาวชนและคนในชุมชนที่สนใจและรักในศิลปะแขนงนี้ แม้ขณะที่เก็บข้อมูลจะพบว่าไม่มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากมีข้อห้ามของครูผู้ถ่ายทอดไม่ให้ผู้หญิงแกะสลักและขีดหนังใหญ่ (แต่สามารถแกะสลักลวดลายบนกระดาษได้) ผู้วิจัยเชื่อว่าหากดำเนินกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ย่อมสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์ และได้ผู้สืบทอดโดยตรงมากขึ้นอย่างแน่นอน ผู้สืบทอดโดยตรงนี้เปรียบได้กับ “พลังหลัก” อีกส่วนที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ “พลังเสริม” ได้แก่ผู้สืบทอดวัฒนธรรม หรือชุมชนวัฒนธรรม ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน จะต้องเปิด “โอกาส” และ “พื้นที่” ให้กับกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดนี้ เพื่อให้หนังใหญ่วัดพลับพลาชัยดำรงบทบาทอยู่ได้ท่ามกลางสื่อการแสดงต่างๆ ที่มีเป็นจำนวนมากในปัจจุบัน

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ในกระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาชัย ทางเครือข่ายสามารถดำเนินการไปในลักษณะคู่ขนานเพื่อ “รื้อฟื้น” หนังใหญ่ของตน ทั้งการสร้างหนังใหญ่ชุดใหม่สำหรับแสดง โดยถ่ายแบบจากของเก่าในพิพิธภัณฑ์ และการถ่ายทอดทักษะการแกะสลักและการขีดหนังใหญ่ ทั้งยัง “รื้อฟื้น” จิตวิญญาณ ผ่านพิธีไหว้ครู-ครอบครูหนังใหญ่ ที่ให้ผลในเชิงนามธรรมมากกว่ารูปธรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การรวมตัวกันเป็นคณะหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยในอนาคต

แม้จะไม่หลงเหลือใครสำหรับการแสดงในปัจจุบัน แต่ผู้วิจัยคิดว่าทางเครือข่ายสามารถเกิดกิจกรรม “คำพากย์-เจรจาเรื่องราวเกียรติ” ที่มีอยู่หลายสำนวนมาปรับและปรุงขึ้นใหม่ เพื่อให้สะท้อน “อัตลักษณ์” ของการแสดงหนังใหญ่วัดพลับพลาชัยได้

เป็นระยะเวลานับ 100 ปี ที่หนังใหญ่วัดพลับพลาชัย จังหวัดเพชรบุรี ได้รับการกล่าวขานถึงในฝีมือเชิงช่าง และเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ “ศิลปะการแสดงหนังใหญ่” แทบทุกแขนง กระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดในปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่ทำหายและใหญ่หลวงมาก แต่ผู้วิจัยก็คิดว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เพราะทางเครือข่ายได้ช่วยกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เห็นค่าสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว และสามารถฟื้นฟูให้กลายเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ และจะกลายเป็นภูมิปัญญาที่มั่นคงและยั่งยืนของชุมชนต่อไป

สรุป

จากการศึกษากระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลาย จังหวัดเพชรบุรี ช่วง พ.ศ.2555-2556 ผู้วิจัยพบว่าเครือข่ายศูนย์มรดกฯและการละเล่นพื้นบ้านเพื่อสุขภาวะชุมชน จังหวัดเพชรบุรี ในการสนับสนุนของแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ มีบทบาทสำคัญในการเป็นหน่วยงานประสานให้เกิดกระบวนการดังกล่าว ผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งการสืบค้นประวัติและความเป็นมา การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะหนังใหญ่อื่น การจัดพิธีไหว้ครู-ครอบครู เพื่อเรียกความเชื่อมั่นและจิตวิญญาณหนังใหญ่วัดพลับพลายให้กลับคืนมา และกิจกรรมสำคัญที่ต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การถ่ายทอดทักษะ องค์ความรู้ ด้านการแกะสลักและการขีดหนังใหญ่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง เพื่อให้เกิดผู้สืบทอด ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้กระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลายประสบผลสำเร็จในที่สุด

ความร่วมมือของคนในชุมชน ทั้งวัด โรงเรียน และบ้าน เป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้วิจัยพบว่าจะทำให้กระบวนการฟื้นฟูและสืบทอดหนังใหญ่วัดพลับพลายเกิดความยั่งยืนในอนาคต ทั้งการเอื้อให้เกิดพื้นที่สำหรับแสดงเป็นพื้นที่ถาวร และส่งเสริมสนับสนุนเยาวชนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- วีระ มีเหมือน. สัมภาษณ์. 8 สิงหาคม 2556, 14 กันยายน 2556.
 ศิลปากร, กรม. 2551. **เหลียวหน้า แลหลัง ดูหนังใหญ่**. สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, กรุงเทพฯ.
 ศูนย์วัฒนธรรมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2537. **การศึกษากับการถ่ายทอดวัฒนธรรม: กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน**. บพิธการพิมพ์, กรุงเทพฯ.
 สุกัญญา สุขฉายา. 2556. ผู้สืบทอดเป็นผู้ถือครอง มิใช่เจ้าของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. **วารสารไทยศึกษา** 8 (2): 97-121.
 หนังใหญ่วัดพลับ. **เพชรนิวิสต์ Magazine** 8(96): 24-35.
 อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูอาทรวชิรธรรม (เชื้อม สิริวงฺโณ) อดีตเจ้าอาวาสวัดพลับพลาย. 2537. เพชรภูมิออฟเซตการพิมพ์, เพชรบุรี.
 อภิเชษฐ์ เทพศิริ. สัมภาษณ์. 8 สิงหาคม 2556, 3 ตุลาคม 2556.
 เอนก นาวิกมูล. 2546. **หนังตะลุง-หนังใหญ่**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิมพ์คำ, กรุงเทพฯ.